

TOPLUM DİLBİLİMSEL VE İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM İLE YESEVİ'DEN OZANTÜRK'E UZANAN ORTAK İLETİŞİM KANALLARI

COMMON COMMUNICATION CHANNELS EXTENDING FROM YESEVİ TO OZANTÜRK WITH A SOCIOLINGUISTIC AND FUNCTIONAL APPROACH

Melike Somuncu*

Sorumlu Yazar

Öz

Okuyucuyu veya hedef kitleyi dilbilimsel bir yaklaşım çerçevesinde belirli bazı iletişim kanallarını kullanmaya yönlendirmek adına bu çalışmada, bir sözcüğün anlamsal değerinin kavranmasında ön bilgi ve tarihsel arka planın önemi vurgulanmış ayrıca toplum dilbilimsel bir yaklaşımla kültürel mirasın çözülmesine odaklanılmıştır. Nitekim toplum dilbilim, toplumsal olayları çözümlemede, göstergeler ve kodları en üst düzeyde kullanarak anlamsal değeri tüm çağrışımsal faktörlerle ortaya çıkarmada oldukça başarılı bir bilimsel alan olup dil çalışmalarında da sıkça başvurulmuş bir konuma gelmiştir. Yesevî'den Ozantürk'e uzanan söylem yeterliliklerinin sosyokültürel zeminin araştırıldığı bu çalışmada, Türkistan'ın Anadolu'ya hangi kodlarla iletişim kanalları oluşturduğu araştırılmıştır. Araştırma aşamasında dilin toplumsal işlevlerinin ve sosyal iletilerinin belirli bazı değişkelerle uyumlu olup olmadığı sosyal bağlamda sunulmuştur. Toplum dilbilim çatısı altında hem dil hem de kültür zemini Yesevî ve Ozantürk özelinde önce makro düzeyde daha sonra da mikro düzeyde incelenmiştir. Makro düzeyde, gönderici ile metin ilişkisi, toplum dilbilimin iletilere etkisi, göndericilerin üslubu ve bu üslup etrafında şekillenen dil bilgisi, söylem, toplumsal dil ve yol yordam yetileri belirlenmiştir. Mikro düzeyde ise dilin işlevleri bağlamında iletişim kanallarında dil kullanıcıları tarafından geliştirilen coşku, dinleyiciye yönelik çağrı, göndergesel, kanala yönelik ilişki, üst dil ve sanatsal işlevleri kültür ve tema açısından sosyal bağlamdan kopmadan gösterilmiştir. Böylece Yesevî ile Ozantürk'ün göndermeleri bağlamında dil ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkiler de göz önüne alınarak Yesevî'nin yüzyıllar öncesinde kaleme aldığı hikmetlerinin günümüzde yaşayan Ozantürk özelinde esasen âşıklık geleneğine etkisi toplum dilbilimin temel dayanaklarından yararlanılarak ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yapılan inceleme neticesinde Ozantürk'ün dil değişkelerinin tematik ve şematik düzlemi esas alındığında kültürün anlamlandırılması ve aktarılması noktasında her türlü kodun etkin ve işlevsel kullanıldığı, bu kullanımın bilinçli bir zemine oturtularak Yesevî'nin iletişim ilkeleri açısından Ozantürk üzerinde etki bıraktığı tespit edilmiştir. Ayrıca dil, kültür ve kimlik, sarmal bir düzeneğe sahip olsa da derinden hissedilen millî hassasiyet, inanç ve sosyal sorumluluk kodlayıcılarının Yesevî ile Ozantürk'ü ortak paydada buluşturması durumunun Türkistan'ın Anadolu'daki dil kullanıcılarının anlama süreçlerine katkı sağladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplum Dilbilim, İşlev, İletişim Kanalları, Yesevî, Ozantürk.

Araştırma Makalesi / Künye: SOMUNCU, Melike. "Toplum Dilbilimsel ve İşlevsel Bir Yaklaşım ile Yesevî'den Ozantürk'e Uzanan Ortak İletişim Kanalları". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 117 (Mart 2026), s. 253-272.

* Doç. Dr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: melikesomuncu38@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9101-3012.

Abstract

In order to direct the reader or target audience to use certain communication channels within the framework of a linguistic approach, this study emphasizes the importance of prior knowledge and historical background in comprehending the semantic value of a word and also focuses on the analysis of cultural heritage with a sociolinguistic approach. Sociolinguistics is a very successful scientific field in analyzing social events and revealing the semantic value with all the connotative factors by using indicators and codes at the highest level, and has become a frequently used scientific field in language studies. In this study, which investigates the socio-cultural ground of discourse competences extending from Yesevî to Ozantürk, it has been investigated with which codes Turkestan created communication channels to Anatolia. In the research phase, whether the social functions and social messages of the language are compatible with certain variables is presented in a social context. Under the roof of sociolinguistics, both language and culture grounds were examined first at a macro level and then at a micro level, specifically for Yesevî and Ozantürk. At the macro level, the sender-text relationship, the effect of sociolinguistics on messages, the style of the senders and the grammar, discourse, social language and procedural skills shaped around this style were determined. At the micro level, the enthusiasm developed by language users in communication channels in the context of the functions of language, the call to the listener, the referential, channel-oriented relationship, metalanguage and artistic functions are shown without breaking away from the social context in terms of culture and theme. Thus, by taking into account the mutual relations between language and culture in the context of the referents of Yesevî and Ozantürk, the effects of Yesevî's wisdoms written centuries ago on the tradition of minstrelsy, especially on Ozantürk, who lives today, have been tried to be revealed by making use of the basic foundations of sociolinguistics. As a result of the examination, it has been determined that when the thematic and schematic plane of Ozantürk's language variations are taken as a basis, all kinds of codes are used effectively and functionally in terms of the meaning and transfer of culture, and that this use has been placed on a conscious ground and has had an impact on Ozantürk in terms of Yesevî's communication principles. In addition, although language, culture and identity have a spiral mechanism, it also shows that the deeply felt national sensitivity, belief and social responsibility codes that bring Yesevî and Ozantürk together on a common ground contribute to the comprehension processes of the language users in Anatolia in Turkestan.

Key Words: Sociolinguistics, Function, Communication Channels, Yesevî, Ozantürk.

Giriş

Bir toplumun yaşam biçimi, bağlı bulunduğu inancı, geleneği, çeşitli nitelikleri, dünya görüşü ve bilgisi tarih boyunca ele alınan toplumda meydana gelen çeşitli olaylar hakkında net bilgi vermeyebilir. Yalnız dilbilim incelemeleri ve analizleri ile kullanılmış olan dilin söz varlığından yola çıkarak söz hazinesi derinliğine inilebilir ve merak edilen konular hakkında bilgi edinilmesi mümkün kılınabilir (Aksan, 2015, 65). Bu sebeple toplumsal olayları çözümlemede göstergeler ve kodlar oldukça değerli malzeme sunmayı sağlayan araçlar olarak belirmektedir.

Semantik açıdan bakıldığında her kelimenin normal bir değeri bulunup, her konuşurun anlayacağı ortak bir anlamın olduğu kabul edildiğinde Saussure'e göre ortalama bir anlam ve duygu değeri ortaya çıkar. Duygu değeri (*emotional meaning*) olarak da kabul edilen bu ifade, daha yüksek bir anlam belirleyicisi olabilmektedir. Her birey aynı kelimeyi duysa dahi her kelimenin çağrışım değeri farklı olacağı için hem birey hem de toplum üzerindeki etki alanı da farklılık arz etmektedir (akt. Demirci, 2020, 88). Bloomfield'e göre bir sözcüğün anlamını ve duygu değerini anlamak için o sözcüğü işiten insanların tüm hayat görüşlerini ve yaşayış biçimlerini bilmek gerekir (akt. Başkan, 2003, 97; Demirci, 2020, 88). Bu görüş genel manada doğrudur ama toplum dilbilimsel incelemelerin bu görüşü tam olarak desteklemediğini belirtmek gerekir. Çünkü ele alınan metinde var olan sözcükler elbette ki göndericinin hayat

bilgisi ve dünya görüşü ile paraleldir. Fakat gönderici hakkında yeterli veri olmasa da dilbilimin katkılarıyla kodlar çözümlenip iletiler açığa çıkarılabileceği için bazen ön bilgi olmaksızın çeşitli ipuçlarının gün yüzüne çıkabildiğini söylemek mümkündür.

Her bir dil unsurunun beraberinde taşıdığı tarihi, bugünden geçmişe uzanan bir arkeolojisi vardır (Demirci, 2020: 90). Bu sebeple unsurların ele alınma biçiminde öne çıkan inandırıcılık değeri (*value of persuasion*) tarihî arka plan ile beraber bilimsel, kültürel, sosyal, dinî gibi yönler diğer yönlerle göre daha fazla ikna etme kabiliyetine ve kabul edilebilme gücüne sahip olmaktadır (Demirci, 2020, 88). Sözcüklerin inandırıcılık değeri, göndericinin sözcükleri kullanma biçimi ile paralellik arz etmektedir. Dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınan her metinde kabul edilen ilk adım sözcüklerin bilinçli kullanımı ve tercihidir. Bu bilinçli kullanım ve tercih esas alındığında Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan söylemin etki alanı dikkat çekici bir husustur.

Çalışmada kullanılan yöntem ve çalışmanın amacı noktasında denilebilir ki Yesevî'den Ozantürk'e uzanan söylemsel yeterlilikler ve iletişim kanalları sayesinde sosyokültürel etkileri ortaya çıkarmak amacıyla toplum dilbiliminden yararlanılmıştır. Çünkü toplum dilbilim, bağımsız bir bilim alanı olmadan önce dil felsefesi ve dil bilimin bir parçası şeklinde dil incelemelerinde yerini almıştır. Dil incelemelerinde toplum dilbilim, dilin sosyal bağlamını nasıl ve niçin kurguladığını anlamak için başvurulmuş bir araştırma alanı olup esasen toplum dilbilim incelemelerini dil ve kültür zeminine doğru ve sağlam bir mekanizmaya oturtabilmek için araştırmaya esas alınan gönderge sistemlerini, göndericileri, alıcıları, kodları ve iletileri makro ve mikro açıdan incelemek özgün bir yöntemi ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada Ozantürk'ün şiir sanatı ve Derviş Tarzı Türk Edebiyatı konusundaki birikimi noktasında önemli bir konumda yer alması (Durbilmez, 2018; Durbilmez, 2019; Durbilmez, 2020a; Durbilmez, 2020b; Durbilmez, 2022; Durbilmez, 2025, Özdemir, 2023; Gümüş, 2024) ve Ozantürk özelinde Yesevî'nin etki alanına dair bir araştırma yürütülmesinde Ozantürk'ün sanat çevrelerinde "Türk Dünyası Şairi", "Cinas Şairi", "Sevgi Şairi" olarak anılması (Erol, 2019) etkili olmuştur. Bu kavramlar, bunlara ait örnekler ve bu değerler Yesevî'nin hikmetlerinde sıklıkla görülmesinden ötürü hem işlevsel açıdan hem de tema açısından ortaklıklar bulunması, Yesevî ve Ozantürk üzerinden Türkistan-Anadolu etkileşimi ve Türkistan'dan Anadolu'ya aktarılan kültürel mirasın ve bazı değerlerin tespitini mümkün kılmıştır. Her toplum dil tarafından şekillendiği için sosyal gerçeklikleri ortaya koyarken toplumun dünya bilgisi ile göndericilerin dünya bilgisi işleyişe katkı sağlamaktadır. Bu yüzden farklı yüzyıllarda yer alan her iki anlatıcının (Yesevî-Ozantürk) bireysel ve toplumsal metin içerikleri ve iletilerine makro ve mikro düzeyde yaklaşarak etki ve benzerlik alanları bu yöntem ve amaç doğrultusunda analiz edilmiştir. Ayrıca, dilin işlevleri ve bu işlevlerin hedef kitleye aktarılırken kullanılan iletişim kanalları da bu yöntemin bir parçası olarak çalışmada yer almıştır.

1. Bulgular ve Yorum

Yesevî ve Ozantürk'ün şiirlerinden yola çıkarak Yesevî etkisinin tespit edildiği çalışmada bulgular doğrudan şairlerin seçili şiirlerinden tespit edilmiştir. Yöntem noktasında toplum dilbilim bu çalışmanın çatısı olup, *göndericiler* Yesevî ve Ozantürk, *metin* göndericilerin bağlama uygun şiirleri, *kodlar* tema ve üslup değişiklikleri, *ileti* ise göndericilerin amacı ve hedef kitlenin anlama düzeyine bağlı değişen ve gelişen düzlemi olarak belirlenmiştir.

Şekil 1: Anlatı izlencesini sistematik hâle getiren unsurlar.

Anlatı izlencesi bulguların tespitinde gidilen yolu işaretleyen en önemli kanaldır. Burada göndericilerin anlatı izlencesi, dil, iletişim ve düşünce unsurları ile meydana gelmiştir. Göndericilerin sosyal bağlam çerçevesinde ele alınan anlatı izlencelerinin makro toplum dilbilim ve mikro toplum dilbilim analizi şöyledir:

1.1. Makro Toplum Dilbilim

Dilin toplumsal işlevleri ve sosyal iletiler için kullanılan kodlar bağlamında Yesevî'nin Ozantürk'teki etkileri sosyokültürel açıdan büyük ölçekli ele alındığında, dil seçiminin birden fazla faktör ve sistemle yoğrulduğunu söylemek mümkündür. Göndericilerin metinlerini belirli değişkelerle uyumlu hâle getirdiğinin tespit edildiği çalışmada bu aşama için birden fazla faktörün etkili olduğu görülmektedir: 1. Katılımcılar, 2. Ortam, 3. Konu, 4. Amaç (Kasap, 2021, 9-10). *Katılımcılar* olarak beliren göndericiler Yesevî ve Ozantürk olup her ikisinin de tüm gönderge sistemlerinde kimliklerinin ve hedef kitlelerinin kim ve ne olduğu açıktır. *Ortam*, her iki göndericinin de etkileşimin gerçekleştiği ortam, mekân olarak açık / anlaşılır / net olmadığı ancak sosyal bağlamlarının açık ve anlaşılır olduğu görülmektedir. Çünkü mekân tasviri veya bilgisi gönderge sistemlerinde yokken her iki göndericinin de var olan güne, koşullara ve zamana göre kodlarını bilinçli seçtikleri tespit edilmektedir. Bilinçli kod seçimi sosyal bağlamı kuvvetlendirip alıcıyı doğru iletiye götürmektedir. *Konu*, tüm gönderge sistemlerinde açık ve oldukça anlaşılır olup alıcı tema noktasında hiçbir boşluğa yer vermeksizin sonuca ulaşmaktadır. *Amaç*, doğrudan işlevsellikle ilgili olup hem toplum dilbilim perspektifinde hem de dil-bağlam kullanımında çift yönlü ilerlemektedir. Göndericiler metinlerini oluştururken kendi kurallarını ve sınırlarını bu dört aşamada çizerek sosyal yapının dilsel yapı ile olan ilişkisine katkı sağlamışlardır. Ele alınan göndergelerde yer alan kavramlara, bu kavramların konum ve düzenlerine bakıldığında makro açıdan ilişkiler belirlenebilmiştir.

1.1.1. Toplum Dilbilimin Gönderici-Metin İlişkisindeki Konumu

Toplum dilbilim açısından incelenen her metnin göndericinin kaleminde ete kemiğe bürünmeden önce tarihî alt zeminle harmanlanmış olması, alıcının çözümleme aşamasında işini kolaylaştıran bir etmendir. Öyle ki dil, her bir kod ile doğrudan ilişki içerisinde olup her kodda ayrı bir görevi yerine getirmektedir. Toplum dilbilim bu bağlamda pratiklik ve günlük etkileşimden ziyade gönderici-metin ilişkisine iletinin çok ötesinde katkı sağlamaktadır. Çünkü inançlar, ritüeller, varlık gösterilen toplumsal yönetim, dünya görüşü, hatta göndericinin eğitimi uygulama ve şekillendirme aşamasında toplum dilbilimden bağımsız hareket edememektedir. Dil ile inanç noktası bu duruma en iyi örneklerdendir. Çünkü ikisi arasındaki bağlantı türü

çok yönlü bir düzlem olduğu için bu ikilinin ilişkisi dillerin ortaya çıkışı ile ilgilidir. Dil, bireylerin veya toplumların psikolojisine dair çeşitli kodları barındırmasına, söylemlerin bu yönde şekillenmesine, metnin gönderici ile olan ilişkisinin pratiğe dökülmesine yardımcı olmaktadır. Ses, sözcük, tavır ve beden hareketleri inandırıcılık noktasındaki temel unsurlardır. Yazılı metinlerde tonlama, jest, mimik olarak beliren beden hareketleri görülemediği için metnin yazarı inandırıcılık noktasında yazı dilinin başka imkânlarından faydalanmaktadır. Toplum dilbilim çok yönlü bir kavrayış ile göndericinin her bir noktasına farklı bir bakış açısı sunarak alıcının algı biçimini şekillendirebilme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda Yesevî, Derviş tarzı Türk edebiyatının kurucusu ve ilk temsilcisi olarak görüldüğü için onun söylediği / yazdığı şiirlerden bazıları hikmet adını almıştır. Bu hikmetler, kaynağını Kuran'dan, hadisten alır ve böylece hikmetler, Yesevî dervişlerce Müslüman Türkler arasından yayılmıştır. Yesevî'nin halifelerinden olan Süleyman Hâkim Ata, hikmet söyleme geleneğinin de ilk temsilcilerinden olması Süleyman Hâkim Ata ve sonrasında gelen dervişlerin hikmet söyleme geleneğini güçlendirerek sürdürmüş olmaları inandırıcılık yönünü ön plana çıkarmaktadır (Durbilmez, 2019, 24-25). Böylece Derviş tarzı Türk edebiyatının oluşumunda bir kök olarak da tarif edilebilecek Yesevî, Anadolu sahasındaki temsilcileri de etkilemiştir ve Anadolu sahasındaki âşıklık geleneğinin oluşumunda hatta gelişiminde Yesevî'nin etkisinden mutlaka söz edilmesi zorunlu hâle gelmiştir. Âşıkların halkın yararına şiirler söyleyen, halkın sesi olan ve halkı yönlendirme konusunda görev yüklenen birer sanatçı olarak görülmesi, hikmet söyleme geleneğine en çok âşıkların başvurduğu / başvuracağı alan olarak belirmesini sağlamaktadır. Nitekim âşık sanatında hikmetleme (Durbilmez, 2020, 231) adında bir tür bulunmaktadır. Derviş sanatındaki hikmet söyleme geleneğine karşılık gelen âşık sanatındaki hikmetleme türü şöyle tanımlanmaktadır: “Dinî-tasavvufî esasları, insanî ve ahlâkî değerleri, birlik ve beraberliği, sevgi ve hoşgörü, barış ve kardeşliği telkin eden hikemî tarzda söylenen/ yazılan şiirlere hikmetleme denir” (Durbilmez, 2018: 139). Ozantürk'ün şiirlerinde de belirgin olduğu gibi, bu türdeki şiirlerin konusu ise sevgi, hoşgörü, barış, kardeşlik gibi kavramlardan oluşmaktadır:

Hoşgörü anlayış, hoşgörü birlik

Selâmet hoşgörü, derman hoşgörü

Selâmet, derman...

Hoşgörü eşitlik, hoşgörü dirlik

Adalet hoşgörü, mizan hoşgörü

Adalet, mizan... (Durbilmez, 2012, 49).

Yesevî'nin hoşgörü ve sevgi içerikli şiirlerinin dikkat çekici seviyede olması metinsel düzlemde Ozantürk'ün Yesevî'den etkilenen bir gelenek temsilcisi olma durumunu kuvvetlendirmektedir. Çünkü Ozantürk'ün şiirleri değerler açısından zengin bir içerik sunmaktadır. Sevgi, hoşgörü de bunlar arasında çokça işlenen değerlerdendir (Somuncu, 2023, 156). Bu işlenen değerlerin temelini göndericinin bilinçli söylemi oluştururken bu değerlerin, hitap ettiği kitlelerin ideolojik, mahallî hatta millî ve manevî hassasiyetini de gözetmesi ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Böylece ifade seçiminde bulunan gönderici, duygu değeri yüksek sözcükleri özenle vurgulama yoluna gitmiştir. Toplumun bir parçası olduğunu her zaman gözetken gönderici, hem dilsel öğelerle hem de zihinde kurguladığı dünya örgüsü ile toplum dilbilime her zaman hizmet etmiştir.

1.1.2.Toplum Dilbilimin İletilere Etkisi

Anlam, anlamın kavranması durumu ileti olarak algılanırken ileti çeşitlenmeleri de göz önünde bulundurulduğunda Martine'ye göre esas anlam değişimleri toplumsal nedenlerle oluşmaktadır fikri sağlamlaşmaktadır. Çünkü dil, ilk koşul olarak sürekli ve vazgeçilmez olan insan topluluklarının bir aracı olarak varlık göstermektedir. Toplumdaki bireylerin çeşitli uğraşları, değişik çevre etkilenilmesi sonucunda bazı ayrışmalar ve anlam değişimleri dolayısıyla ileti çeşitlilikleri ortaya çıkmaktadır (Vardar, 2001, 123). Âşıklar tarafından yazılan veya söylenen dinî-tasavvufî esasları, ölümü, faniliği, insanî ve ahlâkî, birlik ve beraberlik duyguları hatta yaratılışın sırlarını hikemî bir tarzda dile getiren ve insanları sevgiye, hoşgörüyeye yönlendirme çabası ve sırları ile dolu olan şiirler *hikmetleme* denmektedir (Durbilmez, 2020: 231-232). Yesevî'nin ecelden kaçılmayacağını, ecelin nerede olsa gelip kişiyi bulacağını, ölümün elinden kimsenin kurtulmasının mümkün olmayacağını dile getirirken ileti kanalında kalıp ifadeleri net olarak kullanmış olması sosyodil açısından etki yelpazesini derinleştirmektedir:

Ölümni destiden heçkim kutulmas

Kalender bol başingga kiy külâhı (Bice, 2009, 53).

Âşıkların da Yesevî'nin hikmet adı verilen şiirlerinden günümüze uzanan derviş-şairlerin etkisiyle yazılan / söylenen hikemî şeklindeki şiirlerde ayet, hadis, atasözleri, özlü sözler gibi kalıp ve etkili ifade biçimlerinden yararlandığı görülür (Durbilmez, 2020, 231-231). Toplum dilbilim, dil ve kültür konularını ele aldığı için hayatın ayrılmaz bir parçası olan deyimler ve atasözleri de iletilerin ayrılmaz birer parçası olmaktadır. Çünkü fikirlerin inandırıcılığını arttırmada bu kalıp sözlerden yardım alınır. Buna ek olarak da deyimlerin ve atasözlerinin oluşum aşaması ve toplumlara etkisi ileti çeşitlenmelerinde rol oynamaktadır.

Azıksızın yolga kirgen yolda kalur

Yükün yüklep yolga kirgen kalmaz ermiş (Bice, 2009, 142) diyen Yesevî'nin 'azıksız yola çıkanın yolda kalmasının kaçınılmazlığının' ileti çemberinde Ozantürk'ün de Yesevî gibi hikemî tarzı benimseyip *Başarının Sırrı* şiirinde *Hazineni genişlet! / Düşün, iyice düşün! / Aklını iyi işlet!* (Durbilmez, 2011, 123) kodlarıyla aynı iletişim kanalını kullandığı tespit edilmektedir. Bu etkileşim hâli, işlevsel açıdan bilgi yüklü olmaları yanı sıra kültürel bir değer olarak toplum dilbilimine de kodlayıcılar noktasında yardımcı olmaktadır. Çünkü kültürel değerler yanı sıra etnik özellikleri, yaşam felsefelerini kalıplaştıran ve toplumun şekillendirilmiş resmini çizen kalıp ifade unsurları sabit kalarak iletilerin gücünü arttırmaktadır. Zaten toplumlar üzerinde bir inceleme yapmak isteyen araştırmacı, ilkin bu kalıp ifadeleri derinlemesine irdelerken inanç, yemek, savaş, coğrafya, giyim, mekân gibi birçok konuda fikir sahibi olacaktır. Bu yüzden toplumun aynası, kültürlerin taşıyıcısı olan öğüt iletili kalıp ifadelerin, dilsel görecelik ve tecrübeler farkı göz önünde bulundurularak alıcılara bakış açısı kazandırmakta oldukça başarılıdır.

1.1.3.Göndericilerin Üslubu Bağlamında Toplum Dilbilim

Üslup, toplum dilbilimsel bir bakış açısından önce ortam, bağlam, konu ve hatta hedef kitle gibi faktörlerle çeşitlenebilen bir kimliktir. Göndericilerin dile yansıyan bir kişiliği olan üslup, toplum dilbilime hem fonetik hem morfolojik hem de söz dizimi açısından katkı sağlar. Anlama düzeyi açısından da toplum dilbilimin vazgeçilmezi olan bu bireysel dil kullanımı, esasen gönderici tarzı olarak

nitelendirilebilir. Üslup, bilgi aktarmada kullanılırken bağlam ve görevden bağımsız olmayan bir dil kullanımını ortaya çıkarmaktadır (Dittmar'dan akt. Dağabakan Öztürk, 2019, 68; Demirci, 2020, 241). Ele alınan gönderici konumundaki Yesevî ve Ozantürk'ün, bağlı bulundukları sahaya sadık kalmalarına rağmen toplum dilbilimsel açıdan üsluplarının iletişim kurabilme noktasında benzerlik gösterdiği görülmektedir. Benzerlik ve etki noktasında gönderici olarak Yesevî'nin kodları sunma biçimi ve iletileri, Ozantürk'e dil şekillenmesi noktasında etki etmiştir. Çünkü doğru sözcüklerin kullanımı, ortamın gerektirdiği tavır ve tutumla, uygun iletişim kanallarının ileri düzeydeki birikimleri, bilgi ve beceri noktasında iletişimsel yeterlilik olarak değerlendirilebilmektedir. İletişim noktasında yetkin olma durumu sadece dil bilgisel veya dilsel yeti ile değil, aynı zamanda bir dilin kullanıldığı sosyokültürel bağlam bilgisi ile de doğrudan ilgisi vardır. Göndericinin sosyal ortamına bağlı doğru stratejik ifadeler kullanması bağlamsal yeterlilik olarak ön plana çıkmaktadır. Toplum dilbilim noktasında bağlamsal ve sosyal yeti açısından birbirleriyle ilişkili dört yetiden bahsetmek mümkündür: Dil bilgisel yeti, söylem yetisi, toplumsal dil yetisi ve yol yordam yetisi (Canale (1987)'den akt. Kasap, 2021, 40-41). Yesevî'nin Ozantürk üzerindeki etkileri bağlamında bu dört yeti incelendiğinde *Dil Bilgisel Yeti*, kullanılan dil koduna hâkimiyeti işaret etmektedir. Ozantürk de incelenen metinlerinde sözcük, yazım, noktalama, dil, biçim, anlam bilgisi kurallarına uygunluk göstererek kimliğinden ve toplumsal kimlikten Yesevî gibi kopmadan her düzeyde cümle kurabilme yetisi göstererek etkin iletişim kanalları oluşturmuştur. *Söylem Yetisi* açısından bakıldığında farklı iletişim durumları ve formları yer yer olsa da anlamsal bir bütünlükten kopmayarak söylemin birleştirici gücü Yesevî ile Ozantürk arasındaki metinsel benzerliklerden bir diğeridir. Sözcüklerin birbiri ile bağlantısı ve bağdaşıklıkta izlenen yolun tutarlılık ile sonuçlanmış olması da kodlarda yer alan alt temaların uyumlu ilişkisi olarak değerlendirilebilir. *Toplumsal Dil Yetisi* noktasında ise toplumsal rollerden uzaklaşmadan iletişim unsurlarının hem Yesevî hem de Ozantürk'ün metinlerinde bilgi ve beceri yeterliliğini dil öğeleri vasıtasıyla işlevsel zemine oturttukları tespit edilmektedir. Toplumsal dil yetisi dilsel öğelerden bağımsız olarak kültürel kodları da kapsamaktadır. Kültürel kodların Yesevî'de olduğu gibi Ozantürk'te de aynı çizgide ilerlediği görülmektedir. Ozantürk'ün şiirlerinde seçtiği sözcüklerin ses değerleri ve anlam değerleri titizlikle ve bilinçli çerçevelendirilmesi hususu, ses-anlam oyunlarına başvururken cinas sanatından yardım alması bu durumu ispatlar niteliktedir. Şöyle ki aynı zamanda *cinas şairi* olarak anılan Ozantürk'ün şiir merkezine Türklük ve Türk Dünyasını koyması, şiirlerindeki mahlas ve tema uyumu, Türkistan ile arasında gönül köprüsü kurmuş olduğunu göstermektedir (Erol, 2019). *Yol Yordam Yetisi*, tamamen iletişimin etkisini artırmak için başvuru stratejik hamlelerdir. Yanlış anlaşılmanın önüne geçmek adına Yesevî'nin gönderilerinde yer alan ek bilgiler, alıntılar Ozantürk'ün de başvurduğu bir yöntemdir. Nitekim Kırım Duyguları adlı şiirinde Ozantürk, “16 Ağustos 2006'da Ukrayna Cumhuriyeti'ne bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne kanatlandır sevdalı gönül...” dedikten sonra,

Dünyanın dört yanına canlar edilmiş sürgün

Uykular kurşunlanmış, yaralanmış hep düşler

Umut ağaçlarından fıskırır nice sürgün

Hüzünlü yeşil gözler yurda dönüşü düşler (Durbilmez, 2012, 43) anlatı izlencesine bilgi kodu yerleştirmede bir boşluk bırakmamıştır. Gerekli bilgilerin gerekli yerlerde verilmiş olması göndergelerin anlatı izlencesine katkı sağlarken kültürel kodları anlamlandırmayı kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Toplum dilbilimsel yeti kazanmada karşılaşılan zorluklardan en önemlisi kültürlerarası dil

kullanım farklılıklarını anlamlandırmaktır. Çünkü kültüre özgü potansiyeller veya değerler düşünülürken kodları algılamak zorlaşabilmektedir. Yalnız hem Yesevî hem de Ozantürk bağlı bulunduğu toplumdaki bağımsız değildir ve yaşadıkları çağa göre gayet açık, anlaşılır bir üslup ile göndermelerini çerçevesiyle çevirmişler. Bu durum kültürlerarası sağlıklı bir iletişimin sağlanmasına katkı sağlamıştır. İnsanlar arasındaki her türlü söylemin sosyo-psikolojik bir yönünün olması (Scollon (1995)'dan akt. Kasap, 2021, 49) göndericilerin hedef kitlelerini iyi tanımaları ile paralellik arz etmektedir. Her ne kadar kültürel etkileşimler noktasında kimlik, uyum, kültürleşme, asimilasyon hatta entegrasyon gibi etnik süreçlerle, zaman ve mekândaki değişiklikler, bazı sosyal kimlik değişimlerine maruz kalsa da (Kasap 2020, 67) Yesevî'nin bağlı bulunduğu coğrafyayı, o coğrafyanın insanını ve kültürünü iyi tanıması, psikolojik stratejiyi doğru kurgulamasına yardımcı olmuştur. Aynı şekilde Ozantürk'ün de sosyal-dilbilimsel yeterliliği her iki göndericinin de kodlamalarda aynı paydada buluştuğunu göstermektedir.

1.2. Mikro Toplum Dilbilim

Mikro toplum dilbilim, dilin işlev noktasında toplum dilbilimden yararlanılmasına ve bağlı bulunulan sosyal bağlamın dilsel unsurlarla harmanlanmasına olanak tanır. Dil bilimsel kodlamalar esas alındığında sözcük seçimleri açısından metinler bir işlev zeminine oturtulur. Böylece dilsel kodlamaların iletişim kanallarının analiz edilmesi kolaylaşır. Öyle ki Jakobson'un dil işlevleri üzerine yaptığı çalışmalara bakıldığında iletişimin tüm kanallarının işlevsel ve aynı zamanda toplum dilbilimsel incelendiği görülmektedir. Bu kanallar oluşturulmadan önce Bühler'in modeli esas alınmış, bu model üzerinde dil kullanıcılarının ruhsal durumları sisteme dâhil edilmiştir. Jakobson, Bühler'in ürettiği modele konu ve kanalı ekleyerek iletişimin tüm sistemlerini aktif hâle getirmiştir (Toklu, 2018, 36). Jakobson, dilin temel işlevlerine toplumsal bir çağırışı da ekleyerek 6 ana başlık oluşturmuştur:

1. Coşku İşlevi / Duygusal İşlev
2. Dinleyiciye Yönelik Çağrı İşlevi
3. Göndergesel (Gönderim) İşlevi
4. Kanala Yönelik İlişki İşlevi
5. Üstdilsel İşlev
6. Şiirsel / Sanatsal İşlev

Bu işlevler arasında, Yesevî'nin ruh ve düşünce dünyasının Anadolu'da yaşayan ve hâlâ canlılığını koruyan âşıklık geleneği üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve ne gibi yargıları oluşturduğu görülebilmektedir. Nitekim bu işlevler keskin çizgilerle ayrılabilir Yesevî'nin ve etki ettiği âşıkların kaleminde birden fazla yargıyı oluşturmuş ve Yesevî'nin kalemindeki her yargı ve ileti, dil, kültür, din ve evrensel tüm değer yargıları bağlamında bir ayna niteliği taşıırken nesillere yol göstericiliği ile üstlendiği anlam, işlevsellik katkı sağlamıştır. Yesevî ile Ozantürk özelinde dil işlevlerinin bağlanma biçimleri ve sosyal zemini şöyledir:

1.2.1. Coşku İşlevi / Duygusal İşlev

İletişim kanallarında en etkin işlevlerden biri olan coşku veya duygusal işlev, duygu ve düşüncelerin anlaşılmasında dilin etkili kullanımına katkı sağlamaktadır. Dilin bu kullanım kanalı retorik ile de bağlantılıdır. Çünkü retorik doğuşuna

bakıldığında Sicilya'daki siyasal sonuçların bir çıktısı olduğunu söylemek mümkündür. Mahkemelerde kişilerin hakları savunulurken etkili ve ikna edici ifade etme tarzı retorığı ortaya çıkarmıştır (Altınörs, 2020, 15). İleti karşıya aktarılırken kaynak kişinin duygu yüklü ifadeleri söz konusu olup bu ifadeler ile alıcılar etki altına alınmaktadır. Alıcıları her dönemde etki altına alabilen ve bu bağlamda retorik tarzı ile dikkat çeken Yesevî'ye göre hakikatin yolu sofilik yoludur. Bu sebeple gerçek bir sofî, dehâ olabilmek için dört basamaklı bir hikmetten geçer. Birinci basamak, İslâm'ın kaide nizamı olan şeriatı bilmek, ikinci tasavvuf temeli olan tarikatı bilmek, üçüncü aşk-ı ilâhîye olan mârifeti bilmek, dördüncüsü Tanrı ile bütünleşen hakikati bilmektir. Yesevî, sofiliğin zirvesine ulaşılan yolun şeriat, tarikat, mârifet ve hakikat basamaklarından bahsetmektedir (Çakan, 2005, 203). Hakikat yolunu Yesevî şöyle dile getirmiştir:

*Her kim kılta tarikatnı da 'vâsını
Evvel kadem şeriatga koyma gerek
Şeriatnı işlerini edâ kılıb
Andın songra bu da 'vânı kılmak gerek
Şeriatlız dem urmaslar tarikatda
Tarikatsız dem urmaslar hakikatda
Uş bu yollar yeri bilinür şeriatda
Cümlesini şeriatdın sormak gerek (Bice, 2009, 186).
Şeriatnı şerâitin bilgen âşık
Tarikatnı makâmını bilür dostlar
Tarikatnı işlerini edâ kılıb
Hakikatnı deryâsığa batır dostlar (Bice, 2009, 188).*

Liderlik vasfı olan Hoca Ahmed Yesevî'nin ileti kanalını sunarken ikna edici ve etkin bir dil kullanması, alıcıya iletileri sunarken savunduğu ilkeleri bir coşku ile ifade etmesi söz konusudur. Şeriat ilkelerini yerine getirmeden tarikata geçilemeyeceğini, tarikat ilkeleri de olmadan mârifet ve hakikate ulaşılmayacağını savunan gönderici (Yesevî), dilin etkin kullanım alanını duygu yüklü sözcükleri bir araya getirerek alıcıya ilettiği görülmektedir. Aynı tarzda Ozantürk de *Turnalar* şiirinde duygularını bir coşku ile dile getirerek tıpkı Yesevî gibi dili ve temayı vurgulayıcı bir yöntemle etkili hâle getirmiştir. Bu ifade biçiminde Yesevî tarzından etkilenmenin çok ötesine geçen Ozantürk duygularını bizzat Yesevî'den bahsederek hedef kitleye şöyle aktarmıştır:

*Taşkent'le Türkistan bir ruh, bir beden
Yesevî birliğe göstermiş özen
Sizinle bir olur gezinirim ben
Gönül birliğini kurun turnalar (Durbilmez, 2012, 6)
Ruhu aydınlatan güneş muhabbet
Sevgiliye mekân bu gönül evi
Sevgiyle yoğrulu her söze hikmet
Her bir derde deva kalplerde sevi
Sevginin, barışın, aşkın önderi
Aklın, çağdaşlığın, ilmin rehberi
Gönüller sultanı Ahmed Yesevî (Durbilmez, 2012, 21).*

Düşünceler, dil ve duygunun harmanlanmasıyla ortaya çıkan bir iletişim kanalı olduğu için toplumda lider vasfı taşıyan şairlerin hem düşünceleriyle hem de davranışlarıyla ön plana çıkarken dilin bu işlevini son derece önemsedikleri görülmektedir.

1.2.2. Çağrı İşlevi

İletişimin ve toplumun temelinde kaynak kişi, konunun merkezinde yer almaktadır. Kaynak kişi ele alındığında ise kişinin duygu ve düşüncelerini aktarmada iletişim kanalını doğru kullanması için alıcıları etkileme, düşüncelere inandırıcılık katma eğiliminde bulunması gerekmektedir. Çünkü ortaya çıkan etki iletişimin merkezinde yer alan kaynak kişinin düşüncelerini daha iyi anlaşılır kılar ve alıcının tepkisini ortaya koymaya fırsat tanır (Kılıç, 2007, 39). Çağrı işlevinde esasen davranış değiştirme amaçlanırken kaynak kişinin / göndericinin alıcının bağlı bulunduğu topluma, kültüre veya ruhsal durumuna göre uygun bir dil kullanması gerekmektedir. Bu yüzden emir ve istek kipleri, ikinci teklik / çokluk ekleri de bu işlevi kuvvetlendiren unsurlar içerisinde yer almaktadır. İletilerin tamamında derin bir anlam vardır, çağrı işlevi de bu anlamları ortaya çıkarmada oldukça etkindir. Yesevî öğretilerine bakıldığında alıcıyı harekete geçirme, tecrübelerini aktarma noktasında bir kanal olduğu tespit edilmektedir. İleti aktarım noktasında alıcı üzerinde içsel bir etki yaratan Yesevî'nin yol gösterici tarzıyla çağrı işlevini sıklıkla kullandığı tespit edilmektedir. Yesevî'nin özellikle Türk dili noktasındaki hassasiyeti ve bilinçli bir iletişim kanalı kullanarak alıcının bu hassasiyeti içselleştirmesi hedefi açıkça görülebilmektedir:

Huşlamaydur âlimler sizni aygan Türki'ni

Âriflerdin eşitseng açar köngil mülkini

Âyet hadîs mânâsı Türkî bolsa muvafık

Mânâsığa yetkenler yerge koyar börkini...

Miskîn zaîf Hâce Ahmed yetti putinge rahmet

Farsî tilini biliben hûb ayta dur Türki'ni (Bice, 2009, 181).

Yesevî aldığı eğitimlerin sonucunda Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmesine rağmen hatta döneminin ilim ve edebiyatına çokça hâkim olmasına rağmen, Yesi'ye döndükten sonra kendi halkına Türkçe hitap ettiği, halkı muhatap kabul ederken bu çağrıdan vazgeçmediği bilinmektedir. Bilinçli yapılan bu davranışın, hikmetlerin benimsenmesinde çok büyük rolü olmuştur. *Türkçe hassasiyeti* noktasında Ozantürk'ün de aynı çizgide ilerlediğini söylemek mümkündür. Ayrıca Türk milliyetçiliği ile ilgili önemli simgeleri şiirlerine yerleştiren Ozantürk'ün belli kurallar ve kalıplar içinde estetik ve anlam açısından edebî ve ilmî değeri yüksek eserler icra ettiği tespit edilmektedir. İşlevsel millî araç denilebilecek olan *ben* olgusundan ziyade *biz* olgusu ile donanmış şiirlerinde birlik ve bütünlük iletileri (Albayrak, 2022, 342-343) anlam düzleminde, hem derin hem de yüzey yapıda yer alırken kültürel algı ve iletişim kurma noktasında Yesevî ile ortaklaştığı görülmektedir. Ozantürk'ün *Öze Çağrı* adlı şiirinde çağrı işlevi niteliğinde Türkçe bilincine yönelişin gerekliliği şöyle dile gelmiştir:

Nefsin arıt, girip öze!

Yâr, özünü aşkla öze!

Dönmek gerek elbet öze

Ey Türk; titre, özüne dön!

Vurgun şimdi Türkçe bile

Türkçe düşün, Türkçe söyle!

Bitsin hüznün, bitsin çile...

Ey Türk; titre, özüne dön! (Durbilmez, 2011, 23).

Ozantürk'ün şiirlerinde Türk olan birinin Türkçe konuşması ve aynı zamanda Türk'e yakışır şekilde konuşması gerektiğine dair temel bir çağrı mekanizması vardır. Bu mekanizma, Türk dilini, bir güç merkezi ve güç kaynağı sembolü hâline getirmektedir:

İçimi alev alev kavurur bir düşünce

Çağıldar kelimeler yüreğe kor düşünce

Türk'üm Türkçe söylerim ve erkekçe söylerim

Sevdalıyım vatana, sevdalıyım bayrağa

Sevdalıyım hep Türkçe çağıldayan ırmağa

Gökçe sevdalarımı her dem Türkçe söylerim (Durbilmez, 2011, 73).

Fikirlerini en sade ve basit hâle getirerek halkın anlayacağı bir forma sokan Yesevî ve Ozantürk'ün iletileri doğru aktarmada bilinçli bir yol tercih ettikleri görülmektedir.

1.2.3. Anlatım İşlevi

Anlatım işlevi, toplumun düşünce yapısını yansıtmada önemli bir rolü üstlenmektedir. İletişimde çok sık kullanılan bu işlevde alıcıya bilgi vermek esas mevzu iken bu işlevin göndericinin duygu, düşünce hatta deneyimlerini harmanlayarak ön yargıları da içermesi söz konusudur. Göndericinin bir dünya görüşü ve aynı zamanda dünya bilgisi vardır. Bu bilgi ve donanım, kavramların algılanışında, kültür ve inanç çerçevesinde yoğrulur ve topluma yön vermeyi amaç edinir. Yesevî, bağlı bulunduğu kültür ve toplum çerçevesinde toplumun şekillenmesini önemsemiştir. Bu bağlamda Yesevî eserlerinde çokça atasözü kullanarak dili aracı kılmıştır. Dil düşünce ile var olmaktadır. Dolayısıyla dil, bulunduğu ortama göre anlam ve kültür değerlerini taşımaktadır (Yolcu, 2002, 75). Yesevî'nin şiirlerinde yer alan her bir kod da dönemin tarihî, coğrafî yapısına işaret etmektedir. Gönderici olarak Yesevî etkin bir rol oynayarak, halkına yol göstermeyi hedeflemiştir. Anlatım işlevi aracılığıyla alıcılara bilgi vermek esastır yalnız göndericinin duygu ve düşüncelerinin anlatı izlencesinde izlerine çokça rastlanmaktadır. Bilge kişiliği ile ön plana çıkan Yesevî'nin anlatım işlevini öğüt vermek amacıyla kullandığı, bu işlevin Yesevî'de en dikkat çekici ileti kanalı olduğu görülmektedir:

Eyâ gâfil zikrini tildin koyma

Dünyâlıkydın bir zerreni kolga alma

Erenlerni arkasındın hergîz kalma

Yolga kirgen âhir murâd tapar dostlar (Bice, 2009, 108).

Yesevî, *yola çıkan âhir muradına erişir* atasözüyle hedef kitleye öğüt vermeyi amaçlamaktadır. Ozantürk de bu iletişim kanalını aynı tarzda kullanarak Yesevî etkisini metin kodlarına atasözleri olarak işaretlemiştir:

Su testisi su yolunda kırılır

Birleşme düşmanla, vatan darılır!

Bir karış toprağa bin can verilir

Uymamız gereken nice şartlar var (Durbilmez, 2011, 22).

İki gönderici arasında yüzyıllar olsa bile *inanç, tecrübe ve gelenekler* kapsamında çok güçlü bir toplumsal etkinin varlığı, aynı coğrafyada yaşam sürmenin bir getirisi olarak kültürel kodlarla yüklü kalıp sözlerin dilden dile anlam kaybı yaşamaksızın devam etmesi durumu şiirlerde fark edilen ilk kodlardandır. Akıllı davranmanın belaları defetmede öncelenmesi gerektiği iletisi hem Yesevî’de hem de Ozantürk de şöyle kodlanmıştır:

Kul hace ahmed nâsih bolsang özüngge bol

‘Âşık bolsang cândın keçip bir yolu öl

Nâdânlarğa aysang sözün kalmas kabul

Muhkem bolup yer astığa kirdim mana (Bice, 2009, 28).

Güç verir insana iman demişler

Yenmek istiyorsan davran demişler

Su uyur, uyumaz düşman demişler

Uyanıksan düşman zor sızabilir (Durbilmez, 2011, 27).

İnanç ve geleneklerle yoğrularak kültürün önemli bir parçası hâline gelmiş olan kalıp sözler, toplum dilbilimin önemli bir parçası olarak metinlerde yer almaktadır. Bunlar Malinowski’nin *phatic communion* ifadesiyle tanımlanan *bilgi aktarımı* amacı taşımaksızın toplumdaki bireylerin bağlarını kuvvetlendiren sosyokültürel araçlardır (akt. Demirci, 2020, 236). Nitekim hem Yesevi hem de Ozantürk metinlerinde bu araçları aynı amaca hizmet için kullanmıştır. Anlatı izlencesindeki bu şiirler, göndericiler arasındaki bağın kalıp sözler özelinde Anadolu’nun her kesimine yansıdığını ve canlılığını dilsel kodlar aracılığıyla sürdürdüğünü ispatlar niteliktedir.

1.2.4. İlişki İşlevi

Anlaşılmak, iletişimin temel işlevi ve esas gayesi olduğu için gönderici, kodlar aracılığıyla iletisini hedef kitleye ulaştırmaya çalışırken iletinin anlaşılması için yeterli ipuçları verebilmelidir. Anlaşılmak ve anlaşılabilir bir dil ve üslup kullanmak, iletilerin doğru zemine oturmasını, hedef kitlede doğru ve etkileyici bir izlenim bırakmasını sağlar. Doğrudan kanala yönelik olan bu işlevde, iletişimin kurulması, iletişimin sürdürülebilmesi veya iletişimin kesilmesine yönelik alıcının dikkatini çekmek bazen de dikkatini onaylamak için dilsel ifadelerle başvurulabilir (Çekici, 2021, 52). Derin anlamların etkili iletilerle sunulmasının hedeflendiği metinlerde, dikkat çekmek ve doyurucu bilgi vermek de ilişki işlevi içerisinde değerlendirilir. Çünkü esasen alıcı ile gönderici arasındaki etkileşimin denetlenmesi yazılı metinlerde zordur. Ama göndericiler yani yazarlar zaman / mekân / olay gibi durumların mesafesini azaltmak adına, alıcıları yani okuyucuları muhatap almak adına özel teknikler kullanmaktadır (Coşkun, 2023, 332-333). Bu yolda dilin alıcı üzerindeki güçlü etkisini arttırmak için sorular sorulabilir, soru ve cevap aynı anda metinde yer alabilir, çarpıcı ileti için aniden ortaya çıkan atasözleri ve deyimler belirebilmektedir. Ayrıca dikkat çekmek adına tekrarlardan yararlanılabilir, temanın öne çıkması için noktalama işaretleri sıklıkla kullanılabilir. Hitap unsurları vurucu unsur olarak metinlerde öne çıkabilmektedir.

Yesevî, ilişki işlevi bağlamında sosyal-toplumsal veya bireysel dinî / ahlaki sorunları öne çıkarmak, zamanı eleştirmek adına *dostlar* sözcüğü ile vurgu yaparak alıcıyı temaya yönlendirmiş ve temanın güçlü etkisini ortaya çıkarmak için alıntıdan yararlandığı tespit edilmiştir:

*Âhir zaman şeyhi tüzere suretlerin
Zâhid takvâ kılmay buzâr sîretlerin
Kergmet der hâb-ı gafl et ru'yetlerin
Riyâ birle halkka özin satar dostlar* (Bice, 2009, 206).

*Uluğ küçük yârânların edeb ketti
Kız u za 'îf civanlardan hayâ ketti
“el-Hayâu mine'l-îmân” dep Rasul aytdı
Hayâsız kavm acâyibler boldı dostlar* (Bice, 2009, 212).

Yesevî, aynı zamanda *kervan* ile *hayat yolculuğu* arasında bağlantı kurarken *azık, yük, yol, kir-, kervân, kılavuz, yol başçı* sözcüklerini bilinçli seçmiş, dilin güçlü yanından yararlanarak ilişkili sözcüklerle iletiyi kuvvetlendirmiştir:

*Kervân eger köçer bolsa azuk alur
Sûd u ziyân bolğanını anda bilür
Azıksızın yolğa kirgen yolda kalur
Yükün yüklep yolğa kirgen kalmaz ermiş
Yükün yüklep yolğa kirgen merdân bolur
Kılavuzsuz yolğa kirgen hayrân bolur
Yol başçısı yolnu körgen kervân bolur
Yolnu körmey kervân kadem koymaz ermiş* (Bice, 2009, 246).

Soru yoluyla İslam tarihindeki meşhur şahsiyetleri öne çıkaran Yesevî, kodlama unsurunu ilişkilendirme yolu ile pekiştirmiştir:

*Mahdûmî pâkbâzı, pervâzî şâhbâzı
Sâhib hurûc gâziy, çün Arslan imes mü?
Mahmûr oldı dil ü cân küydi meyi arğuvân
Sultan Satuk Buğra Han, pîr-i muğan imes mü?* (Bice, 2009, 421).

Aynı şekilde Türk tarihine damga vurmuş isimleri öne çıkaran Ozantürk de kodlama unsurlarını tıpkı Yesevî gibi hem isim tekrarı ve vurgusu hem de soru yoluyla pekiştirmiştir:

*Maziden bu güne çağlar bir nehir
Dirilecek elbet o şanlı devir
Yüce Türk milleti olur mu esir?
Kalır mı Türk yurdu Oğuz, Kürşatsız?
Bu dünya gönlüme dar Nihal Atsız!* (Durbilmez, 2011, 29).
*Maziden ilham alır atıye koşarım ben
Kopuzla türkû söyler mehterle coşarım ben
Fuzulî, Bâki, Nedim, Şeyh Galip, Yahya Kemâl
Karac'oğlan, Koroğlu, Seyrâni, Yunus Emre
Birleşir yüreğimde, düşer gönlüme cemre
Gönlümün kubbesinde gülümser nurlu hilâl* (Durbilmez, 2011, 71).

Ele alınıp incelenen her metinde, ilişki işlevi için farklı tekniklerin tercih edildiğini söylemek mümkündür. Farklı teknikler olsa da göndericilerin ilişki işlevinde esas amacı, alıcıları metne dâhil edip alıcıların dünya bilgisi, düşünce ve hayal dünyası

açısından alıcıları merkez iletiye yönlendirmek olduğu tespit edilmektedir. Çünkü anlatı izlencesinde ilişki işlevinin dikkat çekici yönleri ortaya çıkmıştır. Değerlendirilen metin düzlemine bakıldığında Ozantürk'ün kopuza, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü özelliği yükleyerek kopuzu, Türk milletiyle özdeşleştirmiş ve bir motif ve kod olarak metninde işaretlemiştir. *Kopuz* denildiğinde Orta Asya coğrafyası ve Türkistan sahası, *mehter* denildiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü kıtalar hafızalarda belirlemektedir. Böylece Ozantürk; Türkistan ve Osmanlı ilişkisi, sıralanan şairler, ozanlar-âşıklar ile Türk edebiyatının farklı dönemleri / yüzyılları ve farklı dairelerde / çevrelerde gelişen gelenekleri ilişki işleviyle bir arada toplamıştır.

1.2.5. Üst Dil İşlevi

Dil, dil kullanımı ve algı arasındaki ilişkinin metinlerde doğru kurulması için bazen kesin ve net bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Kodların kendi içindeki bağlantılarını doğru algılamak için göndericinin alıcı ile bağlantı noktası olan kodlarda bazen detaylı bilgilere ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu açıklama gereksinimi üst dil işlevini ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki gönderici ile alıcı arasındaki ortak kodun kullanımının denetlenmesi hatta anlaşılmayan ifadelerin içerik noktasında netleştirilmesi gerektiği durumlarda, bu işlev önem arz etmektedir (Coşkun, 2023, 332-333). Açık, anlaşılır, belirgin bir bilgi dışında kısa açıklama ifadeleri, bilinçli seçilmiş sözcük grupları bu işleve hizmet eder. Bu kullanımdaki amaç, alıcıya bilgi vererek odak noktayı aydınlatmaktır. Yesevî, kendisi ile peygamber arasında yetimlik noktasında bağlantı kurmuş ve peygamberin bu misyonunu görev olarak benimsemiştir. Yesevî'ye göre iyi insan, fakırlığı ve yetimliği huy edinendir. Çünkü Hz. Muhammed de yetimdir ve Hz. Muhammed yetimleri her daim koruyup kollamış ve çok sevmiştir. Yetim olma bilgisi gönderici metnine üst dil işlevi olarak şöyle yansımıştır:

Gariplerge rahim kılmac resul işi

Gariplerni körge yirde akar yaşı

Garib fakir yetimlerini resul sordı

Uşol tünî mirâc çıkıp didâr kördi

Kaytup tüşüp garib yetim izlep yördi

Gariblerini izin izlep tüştim muna (Bice, 2009, 132).

Ozantürk de şiiirlerinde Hz. Muhammed'in sözünü üst dil işlevi bağlamında bilgisellik olarak nitelendirmiş ve *nebi*, *vatan*, *kut*, *buyuru* sözcüklerini bilinçli seçerek hedef kitle ile bir iletişim kanalı kurmuştur:

Buyurdu

Çok severim bu yurdu

Ol nebîler nebisi

“Vatan kutlu” buyurdu (Durbilmez, 2011, 17).

Yesevî, tasavvuf eğitimini hayat felsefesinin merkezine aldığı için hem kendi eğitimi hem de diğer insanların eğitimi noktasında, bir Pîr veya mürşid-i kâmile bağlanıp ona hizmet etmenin önemini daima vurgulamıştır. Bilgisellik açısından Yesevî'nin kendi mürşitlerinin yedi yaşında mülâki olduğu Arslan Bab ile yirmi yedi yaşında eğitimine girdiği Yûsuf el-Hemedânî bilgisi hikmetlerinde yer almaktadır (Tosun, 2016, 153-154). Yesevî'nin kendi eğitimi hakkında anlatı izlencesinde hem tematik hem de şematik açıdan yer alması ve konu bazlı bilgi vermesi üst dil işlevini ortaya çıkarmaktadır:

*Mürşid-i kâmil hizmetinde gidip yürüdüm;
 Hizmet kılıp göz yunundan hazır durdum;
 Yardım etti, Şeytanı kavalayıp sürdüm;
 Ondan sonra kanat çırpıp uçtum ben işte. (Bice, 2009, 34).
 Tarikatın yolu çetin sonsuz şaştım
 Başım kurudu Pir-i Kamil'e kaçtım
 Pir eteğin tutup batın gözünü açtım
 Rezil olup yollar gezip yürüdüm ben işte (Bice, 2009, 12).*

Toplum dilbilim, dil-kültür-toplum arasındaki ilişkiyi tek tip ve değişmez bir çatı dâhilinde açıkladığı için toplumsal kullanım farklılıkları açısından dil, heterojen bir yapı olarak belirmektedir. Bu durumda konuşucu veya gönderici kendisini, kişisel tüm özelliklere sahip bir dil kullanıcısı olarak tanımlar (Kasap, 2021, 39). Ozantürk'ün, şiirine geçmeden önce kültür ve sosyal bağlamda hedef kitleye bilgi vermesi, dil kullanıcısı olarak bilgi eksenini genişletmesi söz konusudur: “Türk Dünyasındaki dağınıklığı gören *“Tengri tek tengride bolmuş Türk Bilge Kağan”*, *Göktürk Yazıtları'nı Türk boylarına armağan eden ataları gibi mensup olduğu Türk milletinin duygularını dile getiren Ozantürk ile söyleşti...*” (Durbilmez, 2011, 27). Neticede gönderge sistemlerinin hepsinde sosyal bağlam söz konusu olduğundan ve sosyal bağlam da bir kültüre özgü norm, değer, inanç, davranış kalıplarını kapsayan kültürel odaklı bağlam (Alptekin, 2002, 58 akt. Kasap 2021, 45) şeklinde de açıklanması kodlarda iletişimsel etkileşimleri artırmaktadır. Üst dil işlevi, metinlerde bilgiyi ön plana çıkartan işlev olarak bilinse de, bazen anlaşılabilirlik oranını artırmak adına ifadelerdeki yalınlık sağlıklı iletişim yollarını kurmakta önemli rol üstlenmektedir. Üst bilgi işlevi bağlamında Yesevi'deki belirli bir toplumsal grup ve kültürün parçası olma durumu, sağlıklı iletişim için yalınlık ve bu yalınlıkta yer alan doğru bilgi, Ozantürk'te de etkileşim biçimiyle yer almaktadır.

1.2.6. Sanatsal İşlev

İfade gücünü üst boyutlara taşımanın bir diğer yöntemi de sanatsal işlevi metinlerde doğru ve iyi kullanabilmektir. Alıcıya estetik bir zevk vermek, düşünce yapısı noktasında ileti düzlemini şeffaf hâle getirmek, alıcıyı etkilemek bu işlevin esas noktalarındandır. Sözü dışsal tutumu kendini ortaya koyarken sıradan bir unsur ve kullanım olmaktan çıkıp kendine özgü yapısıyla varlık bulma şeklinde anlaşılan bu işlevde, standart kullanım söz konusu değildir (Coşkun, 2023, 333). Gündelik hayatta pek kullanılmayacak veya tercih edilmeyecek kalıpların sanatsal bir üslup ile sunulması, özgün sınırlar çizerek duyular arası aktarımların yapılması, eş sesli, eş anlamlı, zıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması, ikilemeler ve yinelemeler ile etkileyici bir anlatım sunulması sanatsal işlevin sınırları içerisindedir. Aynı anda birden fazla hece vezninin yer aldığı, kalıp ifadelerle alıcının dikkat düzeyini artırmaya yönelik bu kullanım, sanata hizmet etmenin yanı sıra anlatım gücünü etkin hâle getirmeyi amaç edinir. Söz sanatları, mecazlı kullanımlar, tekrarlar, alışılmamış bağdaştırmalar genel çerçevede pekiştirme ve zenginleştirme üslubu, dilin estetik yönünü ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda sanatsal işlev, iletişim ekseninde sekteye uğrayacak kodların önüne geçmeye yardımcı olmaktadır.

Toplum dilbilimde dil değişimleri ve sözcük seçimlerinin sınıflandırılması birden çok teknik kullanılarak yapılır. Ancak bulunan sosyal ortam dil değişimlerini belirlediği için sosyokültürel bağlam yani dilin kültür bağlamında kazandığı anlam göz

ardı edilmemelidir (Kasap, 2021, 29-30). Yesevî'nin bağlı bulunduğu sosyal bağlam, eserlerinde dikkat çekici birden fazla sanatsal işlevin yer almasına olanak sağlamıştır. Sanatsal işlevin çerçevesine sığan her noktayı Yesevî'de bulmak mümkündür:

Yaşım yetti, ömrüm ketti, kökke uçtum

Bağrım taşıtı, aklım şaştı, verge tüştüm

Tokkuzumda tükel tozdum tokunmadum

On yaşımda ong yanımgı örgülmedim (Bice, 2009, 106).

Harf ahengi sanatsal işlevin başında gelmektedir. Çünkü aynı harflerin tekrarı ile oluşan ahenkli üslup alıcının iletiyi algılamasına etkin bir şekilde yardımcı olmaktadır. Yesevî, insan ömrünü hızlıca akıp giden bir suya benzeterek harf ahengi arasındaki bağlantıyı sanatsal işlev ile ön plana çıkarmıştır. Ayrıca hece ölçüsünün vermiş olduğu bir ritim ve bu ritimle oluşan ezgi teknik olarak şöyledir: *Yaşım yetti* (2 sözcük, 4 hece), *ömrüm ketti* (2 sözcük, 4 hece), *kökke uçtum* (2 sözcük, 4 hece). Aynı sözcük ve hece sayıları ikinci dizede de görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü dizede ise sözcük sayılarında farklılık vardır ama hece sayılarındaki eşitlik ve ritim aynı kodlayıcıları taşımaktadır. Yesevî, hem harflerin tekrarı hem sözcük ve hece sayılarıyla sanatsal işlev ortaya çıkarırken harf ahengi bağlamında Ozantürk'ün şiirlerinde de sanatsal işlevin aynı izleri taşıdığı tespit edilmektedir:

Yağar hüznün yağmuru hüznlendikçe gönül

Yudumlarım huzuru sükûnet çeşmesinde

Şiirler söyler güle dillenir derili bülbül

Rengârenk umutlarla aşkın birleşmesinden (Durbilmez, 2011, 56).

Temadan ziyade hedef kitle metindeki ritme ve ahenge adapte olduğu için Ozantürk, anlatı izlencesinde iletişim ekseninin doğrudan bilinçli harf seçimi ile bir kanal oluşmuştur. *l* sesinin tekrarıyla oluşturulan aliterasyon sanatı bunu ispatlar niteliktedir.

Yesevî'nin 4+4+4=12 hece vezni ile şiirlerini ele aldığı birçok yerde duraklarla beraber bir *zikir ritmini* metnine kazandırdığı görülmektedir (Ercilasun, 2000, 225). *Zikir ritmi*, metne sanatsal işlev noktasında bir ahenk kazandırırken aynı zamanda akıcılığı pekiştirip alıcının zihnine adeta kodlanmaktadır:

Bismillâh dep beyân hikmet aytıp

Tâliblerge dürr ü gevher saçtım mena

Riyâzetni kattıg tartıp kanlar yutup

Men defter-i sâni sözün açtım mena

Sözni aydım her kim bolsa didâr taleb

Cânnı cânga peyvend kılıp regni avlap

Garîb yetîm fakîrlerni köngli sıylap

Köngli bütün halâyıkıdın kaçtım mena (Bice, 2009, 63).

Metne sanatsal bir boyut kazandırmada Yesevî izleri görülen Ozantürk'ün şiirlerinde tek veya en fazla iki sözcük ile sanatsal bir ritimde kodlama yaptığı tespit edilmektedir. Nitekim *Türklük Türküsü* şiirindeki bu kodlama tarzı iletişim kanalında sanatsal işlevi güçlendiren bir imkân sunmuştur:

Yazar
Hazar
Türk tür
Azer
Türk tür
Bil, yâr!

Esen
Şölen
Türk tür
Türkmen
Türk tür

Bil / sen... (Durbilmez, 2012, 10).

Her bendin son dizesi hariç dizelerde iki hecenin yer alması şiiri okurken hızlı bir ritim ortaya çıkarmaktadır. Ezgi oluşturmada bir yetenek göstergesi olan bu durum, sanatsal işlevin kullanım tekniğine bir katkıdır. Kısa dizelerle ve her dizede sadece iki heceyle bir anlatı izlencesi oluşturan Ozantürk, Yesevî ile kurduğu iletişim kanalına bu tarzıyla yeni bir boyut kazandırmıştır.

Makro ve mikro toplum dilbilim incelemesi neticesinde ele alınan anlatı izlenceleri ve göndericiler bağlamında Türkistan'dan Anadolu'ya iletişim kanallarının gönderge işaretleyicileri şunlardır:

Gönderici: Yesevî, Ozantürk.

Kodlama: Yazılı dil.

İleti: Şairlerin duygu, düşünce ve yaşam biçimleri.

Kanal: Şiirler.

Kodu Çözme ve Anlama Biçimi: Toplum dilbilim, dilin işlevleri.

Alıcı: Türk milleti ve bağlı bulunulan sahadaki diğer milletler.

Dönüt: Şiirlerde verilen iletilerin algılanması (hoşgörü, sevgi, insana saygı, dil bilinci, Türkçe hassasiyeti, İslam, tasavvuf, hakikat, Türk kültürünün oluşumuna katkı).

Sonuç

Toplum dilbilimsel bir bakış açısıyla Yesevî'nin hikmetlerinden yola çıkarak Ozantürk'ün Yesevî'den hem işlev hem de tema açısından etkilendiğinin tespit edildiği bu çalışmada, Türkistan-Anadolu etkileşimi ile Türkistan'dan Anadolu'ya aktarılan kültürel miras ve değerler de ele alınmıştır. Toplum dilbiliminin makro ve mikro düzeyde anlatılmış olması dil, kültür ve kimliği analiz sonucunda ortak bir noktada buluşturmuştur. Canale, Dittmar, Scollon gibi toplum dilbilimcilerin bakış açısından yararlanılarak makro toplum dilbilimde katılımcılar, ortam, konu ve amaç tespiti yapılmıştır. Toplum dilbilim çalışmalarının genelinde yer almayan toplum dilbilimin gönderici-metin ilişkisindeki konumu, toplum dilbilimin iletilere etkisi, göndericilerin üslubu bağlamında toplum dilbilim alt başlıkları ile bulgular karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Bu yeni bakış açısı ile bundan sonraki yapılacak toplum dilbilim çalışmalarına katkı sağlanmıştır. Mikro toplum dilbilim başlığında ise Jakobson'un

dil işlevleri kuramından yararlanılarak metinler işlevsel ve karşılaştırmalı bir yöntem ile ele alınmıştır. Coşku, çağrı, ilişki, üst dil ve sanatsal işlevlerin Yesevî'nin dilindeki yansımaları ile Ozantürk'ün etkileşim düzlemi hem karşılaştırılmış hem de benzer noktalara dikkat çekilmiştir. Böylece, dil ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkilerin gönderge sistemlerine yansıdığına kanıtı olarak ele alınan Yesevî ve Ozantürk'ün anlatı izlenceleri, iletişim, toplumların kültürlerini yansıtan ve aynı zamanda kültür içeriklerine dair ipuçlarını barındıran bir ayna vazifesi gördüğü tespit edilmiştir. Çünkü ele alınan anlatı izlencelerinin dil işletim biçimleri ve işlevleri, toplum dilbilimsel faktörler açısından benzerlikleri ayna vazifesinin her dönem aynı iletileri barındırmaları ile ilgilidir. Kültürel faktörlerle birleşen iletişim ilkeleri açısından Yesevî, yaşayan ve kendini sürekli geliştiren dil kullanıcılarına etki etmeye devam etmektedir. Öyle ki, Ozantürk özelinde, kültürü anlama süreçlerine katkı sağlayan dil kullanımları Yesevî ile sosyal kimlik kazanmada önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Yesevî'de yer alan düşünceleri yansıtırma araçları veya kodları, Yesevî'nin sosyal rolleri yanı sıra kendisinin derinden hissettiği sosyal sorumluluklarının da bir sonucu olmuştur. Türk diline olan hassasiyeti bunun en önemli kanıtı olurken Ozantürk'ün de gönderge sisteminde yer alan Yesevî ile benzer inanç, tutum ve değerleri anlatı izlencesinde sosyal ve aynı zamanda millî hassasiyet olarak bilinçli bir düzlemde gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Yesevî etkisi olarak değerlendirilmesi gereken bir diğer husus sosyal bağlam ile şekillenen retorik ve ikna stratejilerinin Ozantürk'ün anlatı izlencesinde belirgin hissedilmesi durumudur. Göndericilerin kullandığı dil, içinde bulundukları sosyal bağlam ile ortaklaştığı için göndericilerin söylemleri de aynı şekilde hedef kitle ile şekillenmiştir.

Sonuç olarak, toplum dilbilimin temel dayanağı olan dil, sürekli değişen ve gelişen bir çizgiye sahiptir. Bu çizgi, farklı yüzyıllarda ele alınan metinlerin benzerlik ve etkileşim noktasında iletişim kanallarını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Ama makro ve mikro toplum dilbilim ile işlevsellik açısından ele alınan Yesevî ve Ozantürk'ün dili ve dil göndergeleri, toplumdan soyutlanmadığı için derin yapıda ve yüzey yapıda, sosyal ve dilsel etkileşime olanak sağlamıştır. Genel yargı, sosyo-durumsal çeşitlenme yani üslup, göndericinin coğrafyası, etnik kökeni, sosyoekonomik durumu, yaşı ve cinsiyeti ile bir bağlantı kurduğu yönündedir. Ancak Yesevî'nin Ozantürk'e etkisini ispatlayan her şiir, alıcı yani hedef kitlede oluşan her etki ve dile yüklenen anlamlarla ortaya çıkan her ileti, zaman, mekân, kişi gibi sınırlandırıcı her unsuru ortadan kaldırmıştır. Yesevî'nin kullandığı dil değişkelerinin işlevsel anlamda sistematik olması ile Ozantürk'e etkisi ölçütlerle tespit edilebildiği için, tematik ve şematik bu benzerlik ve etkileşim, kod analizini kolaylaştırmış ve toplumsal tutumların hedef kitleye ulaşımına olanak sağlamıştır.

Kaynaklar

- Aksan, Doğan. *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015.
- Albayrak, Hakan. "Ozantürk'ün "Turnalar" Destanı Üzerine Milliyetçilik Kuramları Bakımından Bir İnceleme". *ZfWT*, 14 / 2, (2022), 327-347.
- Alptekin, Cem. "Towards Intercultural Communicative Competence In ELT". *ELT Journal*, 56 /1, (2002), 57-64.
- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesi Tartışmaları Platon'dan Chomsky'ye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020.
- Başkan, Özcan. *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2003.
- Bice, Hayati. *Hoca Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

- Coşkun, Svitlana Nesterova. “Roman Jakobson’da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 36, (2023), 326-339.
- Çakan, Varis. “Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet”. *Millî Folklor Dergisi*, c. IX / 68, (2005), 201-207.
- Çekici, Yunus Emre. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Açısından Dil İşlevleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Dağabakan Öztürk, Fatma. *Toplumdilbilim*. Ankara: Çizgi Kitabevi, 2019.
- Demirci, Kerim. *Dilin Sosyokültürel Hâlleri Toplumsal Dilbilim Referans Kitabı*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2020.
- Durbilmez, Bayram. *Birname*. Konya: Kömen Yayınları. 2011.
- Durbilmez, Bayram. *Turnalar*. Ankara: Ürün Yayınları, 2012.
- Durbilmez, Bayram. *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*. 5. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Durbilmez, Bayram. *Derviş Tarzı Türk Edebiyatı ve Sıdkı Baba Dîvânı*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları, 2019.
- Durbilmez, Bayram. *Âşık Türkmenoğlu- Hayatı, Sosyo-Kültürel Çevresi, Âşık Edebiyatındaki Yeri, Şiir Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2020a.
- Durbilmez, Bayram. *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı: Hasretî’den Örneklerle*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2020b.
- Durbilmez, Bayram. “Derviş Sanatı ve Âşık Sanatı İlişkileri Bağlamında Âşık Ruhsatî’nin Sıdkı Baba Üzerine Etkileri”, *Prof. Dr. Metin Ekici Armağanı*, haz. S. Fedakar- M. Duranlı, İzmir: Ege Üniversitesi (Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü) Yayınları, 2022, 769-786.
- Durbilmez, Bayram. *Alevilik, Bektaşilik, Ahilik (Araştırmalar- İncelemeler)*. İstanbul: Bilge Kültür- Sanat Yayınları, 2025.
- Ercilasun, Ahmet Bican. “Ahmed Yesevî’nin Şiirlerinde Âhenk Unsurları”. *Yesevîlik Bilgisi*, haz. C. Kurnaz, M. Tatçı, Ankara: MEB Yayınları, 2000.
- Erol, Mehmet. “Durbilmez/Ozantürk, Bayram Durbilmez”. *TEİS*, 2019.
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbilmez-ozanturk-bayram-durbilmez> (Erişim tarihi: 07.05.2025).
- Gümüş, Şule. *40.Sanat Yılında Ozanların Gönül Dilinden Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Şiirler (İnceleme- Metinler)*. Çanakkale: Akademi Yayınları, 2024.
- Kasap, Süleyman. *Dil, Kimlik ve Kültür Etkileşimi. Güncel Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2020.
- Kasap, Süleyman. *Sosyodilbilim*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021.
- Kılıç, Veysel. “Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı”. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 1/2, (2007), 124-138.
- Özdemir, Ali Rıza. “Bayram Durbilmez’in Alevilik ve Bektaşilik Araştırmalarına Katkısı”, *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan -55. Yaş Anısına-* haz. F. Tekin, M.A. Ayvaz, Ö. Özdemir, Ş. Gümüş, ed. N. Özkan, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2023, 163-181.
- Somuncu, Ahmet Şükrü. “Âşık Edebiyatında Değerler Eğitimi: Ozantürk’ün Şiirlerinden Örneklerle”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan -55. Yaş Anısına-* haz. F. Tekin, M.A. Ayvaz, Ö. Özdemir, Ş. Gümüş, ed. N. Özkan, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2023, 147-166.
- Toklu, Mehmet Osman. *Dil Bilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Tosun, Cemal. “Hoca Ahmed-i Yesevî’nin Dîvân-ı Hikmet’inde Eğitim”. *Diyanet İlmî Dergi*, 4, (2016), 147-167.
- Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınevi, 2001.
- Yolcu, Mehmet. “Dil: İşlevi, Çeşitleri ve Alanları Bağlamında Kavramsal Bir İnceleme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2/1, (2002), 67-96.

Extended Abstract

Prior knowledge and historical background are important in understanding the semantic value of a word. This situation directs the reader or target audience to use certain communication channels within the framework of a linguistic approach. Sociolinguistics is a very successful scientific field in analyzing social events and revealing the semantic value with all the connotative factors by using indicators and codes at the highest level, and has become a frequently used scientific field in language studies. In this study, which investigates the socio-cultural ground of discourse competences extending from Yesevî to Ozantürk, it has been investigated with which codes Turkestan created communication channels to Anatolia.

In the research phase, whether the social functions and social messages of the language are compatible with certain variables is presented in a social context. Under the roof of sociolinguistics, both language and culture grounds were examined first at a macro level and then at a micro level, specifically for Yesevî and Ozantürk. At the macro level, the sender-text relationship, the effect of sociolinguistics on messages, the style of the senders and the grammar, discourse, social language and procedural skills shaped around this style were determined. At the micro level, the enthusiasm developed by language users in communication channels in the context of the functions of language, the call to the listener, the referential, channel-oriented relationship, metalanguage and artistic functions are shown without breaking away from the social context in terms of culture and theme. Although Yesevi and Ozantürk remained loyal to the field they were affiliated with, it is seen that their styles are similar in terms of communication from a sociolinguistic perspective. In terms of similarity and impact, Yesevi's way of presenting codes and messages as a sender influenced Ozantürk in terms of language formation. Because the use of the right words, the attitude and behavior required by the environment, the advanced accumulation of appropriate communication channels, and the knowledge and skills can be evaluated as communicative competence. Being competent in terms of communication is not only about grammatical or linguistic competence, but also about the sociocultural context in which a language is used. The sender's use of correct strategic expressions depending on the social environment comes to the forefront as contextual competence.

Thus, by taking into account the mutual relations between language and culture in the context of the referents of Yesevi and Ozantürk, the effects of Yesevi's wisdoms written centuries ago on the tradition of minstrelsy, especially on Ozantürk, who lives today, have been tried to be revealed by making use of the basic foundations of sociolinguistics. As a result of the examination, it has been determined that when the thematic and schematic plane of Ozantürk's language variations are taken as a basis, all kinds of codes are used effectively and functionally in terms of the meaning and transfer of culture, and that this use has been placed on a conscious ground and has had an impact on Ozantürk in terms of Yesevi's communication principles. In addition, although language, culture and identity have a spiral mechanism, it also shows that the deeply felt national sensitivity, belief and social responsibility codes that bring Yesevi and Ozantürk together on a common ground contribute to the comprehension processes of the language users in Anatolia in Turkestan.